

RUDNAY GYULA FESTŐISKOLÁJA MAKÓN

A makói képzőművészeti kultúra alig több, mint 50–60 éves múltra tekint vissza. 1909 előtt nem voltak értékesebb festmények vagy metszetek még az előkelőbb makói családok birtokában sem. Legfeljebb a vármegye és a városháza nagytermét ékesítette egy-egy akadémikus modorban megfestett arckép. Köztereinket – Kossuth alakját kivéve – nem díszítették szobrok. A népművészet pedig már kiveszőben volt városunkban. Egy Nagy István, vagy egy Károlyi Lajos kizárólag rokoni kapcsolat révén tévedt Makóra. Mégsem volt minden tekintetben ilyen sivár ez a kép, ugyanis szerény körülmények között kezdte bontogatni gyenge szárnyait a makói szellemi élet. Már országos hírűvé kezd válni a főgimnázium, a festői külsejű faszínházban rendszeresen folyik az előadás, Madzsar Gusztáv elbeszéléstárat indít, a helyi történelmi érdeklődés létrehozza a Csanádmegyei Régészeti és Történelmi Társulatot, és különösen élénk, zibongó a Justh Gyula által vezetett politikai élet.¹

Ilyen körülmények közepette költözik 1907-ben Makóra Espersit János,² akinek kezdeményezésére a hódmezővásárhelyi festők nemcsak baráti látogatásra, hanem tárlatok rendezése céljából is egyre gyakrabban fordulnak meg városunkban.

1909. február 2-án nyílt meg Espersit János biztatására az első makói tárlat, Tornyai János gyűjteményes kiállítása. A korabeli sajtóban maga a mester így nyilatkozik: „...be akarom itt mutatni mindazt, amit 25 esztendő alatt dolgoztam. Haza hozattam az országban és külföldön szanaszét lévő képeimet, amelyeket sorozatosan sikerült, azoknak legalább a jó fényképeit iparkodtam megszerezni. Sorozatosan bemutatathatván így legelső rajzomtól kezdve legutolsó festményemig mindazt, ami csak életemben a festésre izgatott.”³

A két hétig tartó kiállításon 167 képet állított ki, és oly nagy volt a sikere, hogy a fővárosi sajtó is elismerően foglalkozott vele, megállapítván, egyike a vidéken rendezett legszebb kiállításoknak.⁴ A helyi hírlap is elragadtatással jellemzi Tornyai vásznait: „Megelevenedik előttünk az Alföld. Halljuk a madarak éneklését, a Tisza szőke hajjainak a mormogása olyan, mint az Alföldön született nóta, megszólal a hazatérő nyár kolompja, érezzük a szelet, amely

¹ Tóth Ferenc: Gondolatok a képzőművészeti kiállítás rendezése közben. A makói Múzeumi Baráti Kör Értesítője 1965. 2. sz. 3–4 l.

² Espersit életére vonatkozóan l. Péter László: Espersit János (1879–1931) Ismeretlen adatok Juhász Gyula és József Attila életéhez, költészetéhez Bp. 1955 Akadémiai Kiadó. Péter László főleg irodalomtörténeti szempontból jellemzi Espersit munkásságát, de kijelöli helyét a makói képzőművészeti életben is. L. még Magyar Irodalmi Lexikon I. 314, Magyar Életrajzi Lexikon I. 446.

³ Tornyai a kiállításról. Makói Hírlap 1909. február 2.

⁴ Espersit János: Művészpártolás Makón. Marosvidék 1928. december 25.

megrázza a fák lombjait, a délibáb tévedésbe ejt bennünket is, és ott látjuk magunk előtt azt az örökké mozgó, soha meg nem nyugvó valamit, amit úgy hívunk, hogy: Élet.”⁵

A kiállítás nemcsak erkölcsi, de jelentős anyagi sikerrel is zárul: a megye és a város előkelőségei 14 db képet vásárolnak.

Valószínűleg a kiállításrendezés alkalmával kaphatta ajándékba Espersit a Sárga szék macskával c. képet, melynek dedikációja: „Jánosnak Tornyai 1909.”⁶

Sok levelezgetés és személyes közbenjárás után Endre Bélát is rá tudja venni Espersit, „hogy műtermének kincseit hozza el városunkba”.⁷ Ezt a másik emlékezetes tárlatot, mely a kiállított 150 képével teljesen megtölti a vármegyeház nagytermét, szintén Návay Tamás, az akkor már nyugalmazott főispán nyitja meg: „Midőn 4 évvel olyan szerencsém lehetett, hogy megnyitottam az első makói műtárlatot, valóban nem reméltem, hogy az a főhívás, amelyet akkor a közönséghez intéztem, oly visszhangra fog találni s a művészet iránti érdeklődés oly széles rétegekben fog gyökeret verni, hogy ma már egész természetesen találjuk, ha Makón minden évben egy, vagy néha több műtárlatot lehet és kell rendezni. És senkisem csodálkozik ama erkölcsi és anyagi sikereken, amelyet ezen kiállítások elérnek.”⁸

Endre Bélának szintén osztatlan a sikere. Espersit följegyzése szerint 7000 korona értékben 23 személy vásárol képet.⁹ A vevők soraiban kereskedők és iparosok is szerepelnek. A mestert és a képek hangulatát plasztikusan jellemzi a helyi sajtó: „Melegséget, bensőséget, természetimádatot lehel minden ecsetvonása. Tisza-parti füzeseknek, a csendes hömpölygő ártnak, az esti nyugalomnak, a békés fehér tanyaházaknak, a gondolkodó magyarnak piktora.”¹⁰

A Szegedi Híradó munkatársa rajongó lelkesedéssel ír a megnyitáson szerzett benyomásairól, és ironikus önkritikával példaként állítja a makói tárlatot olvasói elé: „Maga Návay négy vagy öt képet vett meg, s utána a megye és a város előkelőségei szinte versengtek egymással a vásárlásban. A száz, kétszáz, háromszáz koronás és drágább festményekből hamarosan pár ezer korona értékű áru kelt el. Ezért kell ismételnünk harmadszor is: hol vagyunk mi Makótól.”¹¹

Espersit irodalom- és művészetpártolásának legeredményesebb és leggazdagabb korszaka az 1920-as évekre esik. 1921-től kezdve atyai jóindulattal áll az ifjú József Attila mellett, ebben az időben teljesedik ki a Juhász Gyulához fűződő barátsága és erre az időszakra esik a makói művésztelep megteremtésével kapcsolatos munkálkodása.

Amikor a Képzőművészeti Főiskola 1925-ben nehéz anyagi körülmények közé kerül, Rudnay Gyula elgondolását, hogy a festőnövendékeket nyaranta vidékre küldjék, Espersit azonnal elfogadja és felajánlja segítségét. A főiskola és Espersit között Rudnay makói növendéke, Somogyi István¹² közvetít. A makói

⁵ Paál Jób: Tornyai János képei. Makói Hírlap 1909. február 2.; 1. még *w. l.*: Tornyai János képeiről Makói Hírlap 1909. február 5. A Tornyai kiállítás. Makói Hírlap 1909. február 6., 9., 10.

⁶ József Attila Múzeum tulajdonában.

⁷ Espersit János: Művészpártolás Makón. Marosvidék 1928. december 25.

⁸ Képkiallítás Makón. Endre Béla kollektív tárlata. Makó művészeti kultúrájáról. Szegedi Híradó 1913. március 18.

⁹ Espersit János: Művészpártolás Makón. Marosvidék 1928. december 25.

¹⁰ Endre Béla kiállítása. Művészi esemény Makón. Makói Hírlap 1913. március 15.

¹¹ Szegedi Híradó 1913. március 18.

¹² 1937-ben Berlinbe költözik, levelei a városi levéltárban megtalálhatók. Polgármesteri hivatal iratai 52—53/1942.

festőiskola létrejöttének körülményeit később így összegzi: „Az államnak nincs meg az anyagi ereje, hogy a művészetet érdeme szerint támogathassa. A budapesti képzőművészeti főiskola növendékei a legnagyobb nyomorban sínylődve szolgálják a szépség munkáját s csak a fiatalság hite, meg nem rendíthető ambíciója tartja bennük a lelket. Segíteni kellett rajtuk. Így vetődött fel az eszme, hogy nyárára vidékre küldik őket. A jó emberek támogatására bízva sorsukat. Ennek hármas célja volt: a növendékek a téli nélkülözést valahogy kiheverik, megismervén a vidéki élet szépségeit új benyomásokkal telnek meg, új levegőt, más embereket, ismeretlen tájakat látnak és végül közvetlen érintkezésbe kerülve a vidékkel, a művészetet jobban megszerettetik ott.”¹³

1925-ben, a Makói Friss Újság újévi számában jelenti be Espersit, hogy az idén „Rudnay Gyula, világhírű festőművész... a képzőművészeti főiskolának legtöbb növendékkel bíró tanára, a nyár folyamán szeretne Makóra jönni növendékeinek felével, hogy három hónapon keresztül itt dolgozhassanak...”,¹⁴ és a város közönségének támogatását kéri a festőiskola megteremtéséhez. Javaslat megértésre talál az illetékeseknél, főleg Nikelszky Jenő polgármesternél, így 1925 júliusában meg is érkeznek a festőnövendékek: Barcsay Jenő, Istókovics Kálmán, Kollár József, Darvas László, Misztrik Ernő, Varga Béla, Wohl Zoltán, Choma József, Bertis Blanka, Gáspárdiné Bencző Ilona, Wicsics Margit, Csengery Ibolya, Kemény Éva, Nagy Zoltán, Patay Éva, Vimbláti Pál. A művésztelep vezetője Rudnay Gyula megbízásából Weisz Emilió (Vén Emil).¹⁵ A fiúk szálláshelye a görögkatolikus iskola (Toldy u. 4.), a lányoké az Erzsébet árvaház. Kosztolásukat 72 család vállalta. Espersit beadványára a tanács ingyen fürdést engedélyez a Maroson, és részükre három kabint tartanak fenn.¹⁶

Az ifjú festők a vármegyeház árnyékában végzik délelőttönként az iskolás plein air festést, délután pedig a város környékét bolyongják be festőtéma után kutatva.¹⁷

Rövidesen meglátogatja növendékeit Rudnay Gyula is, hogy személyesen irányítsa munkájukat.

Choma József festőművész visszaemlékezése szerint a Maros hangulata Rudnay Gyulát is megihlette, és egyszer korigálás után így szólt hozzájuk: „eddig Önök festettek, most én is alkotok valamit”, és megfesti a marosi ártér egy jellegzetes bokrát, háttérben a töltéssel. Remek mű volt.¹⁸

Móra Ferenc születésnapja alkalmával Diósszilágyi Sámuel lakásán Espersit rendezésében festő, költő és író találkozásra kerül sor, melyen Mórán kívül jelen van Rudnay Gyula, Juhász Gyula és Károlyi Lajos.¹⁹

Rudnay Gyula már akkoriban is elismerően nyilatkozik a makói művésztelep megalakításáról: „Nagyon örvendek, hogy Makón olyan kitűntető, magyaros szívéllyességgel fogadták a nyári telepünkre leküldött művész ifjakat... A legfőbb óhajunk, hogy egy állandó jellegű telepet létesítsünk Makón, amely

¹³ Espersit János művészpártolás vidéken. Makói Friss Újság naptára 1927. 84—85.

¹⁴ Espersit János nyári festőiskola Makón. Makói Friss Újság (továbbiakban MFrU) 1925. január 1.

¹⁵ Tizenhat festőművésznövendék dolgozik Makón. MFrU 1925. július 16.

¹⁶ Makói Városi Levéltár Polgármesteri Hivatal iratai 11551/1925.

¹⁷ MFrU 1925. július 16.

¹⁸ Tóth Ferenc: Choma József Makón. A makói Múzeumi Baráti Kör Értesítője 1965. 4. sz. 27.

¹⁹ Rudnay, Juhász és Móra Makón. Marosvidék 1925. július 22. Festő, költő és író találkozása. MFrU 1925. július 22.

e magasztos célokat szolgálja. Bízom abban, hogy ez sikerül is és Makó megértő társadalma rövidesen büszkesége lehet az országnak.²⁰

Rudnay Espersit vendégeként tartózkodik Makón, és megemlékezésül három rézkarcának próbanyomatával kedveskedik. Mind három grafikának azonos a dedikációja: „Az én kedves Espersit János barátomnak Rudnay Gyula Makó, 1925. június 15.”²¹

Abb. 1. ábra. Espersit János

A művésznövendékek alkotásaiból 1925. augusztus 29-én 10 napig tartó kiállítás nyílik a vármegyeháza nagytermében. A nyári termés felét, mintegy 100 db olajfestményt és 200 db rajzot, rézkarcot és akvarellt állítanak ki. Nikelszky Jenő polgármester megnyitó szavaiban aláhúzta Espersit érdemeit: „Illesse a hála és a köszönet elsősorban Espersit Jánost, akitől származik a kezdeményezés és aki nemes áldozatkészségével leküzdött minden anyagi nehézséget a szép és nemes terv útjából.”²²

A kiállítás művészi színvonalát mi sem igazolja jobban, mint Endre Béla elismerése. Szerinte a művésznövendékek makói bemutatkozása még országos vonatkozásban is elsőrendű művészi teljesítmény. Spontán elhatározásból azon-

²⁰ „A magyar művészet vezetheti az európai kultúrát a szebb világba.” Rudnay festőművész nyilatkozata a magyar művészet feladatáról. A makói művésztelep hivatása. MFrU 1925. július 19.

²¹ Dr. Árva Józsefné Espersit Caca tulajdonában.

²² A művésznövendékek kiállítása vármegyeháza nagytermében. Marosvidék 1925. augusztus 29.

nal levelet ír Lyka Károlynak, kérve, jöjjön le Makóra, és nézze meg a kiállítást.²³

A korabeli kritikák szerint a kiállító 20 művész közül négyen viszik el a pálmát: a Szinyei Merse Társaság többszörös díjazottja, Barcsay Jenő; a még kiforratlan, de monumentalitásra törekvő Istókovits Kálmán; továbbá Weisz Emilió, kire a csupa keresés, lendület, finomság és derű jellemző és végül a borongós, sötét tónusokat kedvelő, komor felfogású Varga Béla. A grafikában egyértelműen Istókovits vezet.²⁴

Abb. 2. ábra. Barcsay Jenő: Női arckép

A kiállítás bezárása után, szeptember 14-én dr. Könyves Kolonics József indítványára a városi képviselőtestület határozatot fogad el, hogy a nagytanácsterem díszítésére a Rudnay-féle festőiskola Makón tartózkodó növendékeiktől, az általuk kiállított festményekből 6 millió korona költség keretén belül képeket szerezzenek be.²⁵ E határozat értelmében megvásárolják Weisz Emilió-

²³ Uo. Országos művészeti esemény a makói művésztelep kiállítása. MFrU 1925. augusztus 30.

²⁴ Uo. Kollár J. Marosvidék 1925. szeptember 3. Istókovits Marosvidék 1925. szeptember 5.

²⁵ Makói Városi Levéltár 696 kgy. 14108 ikt./1925.

tól Cigánybécs, Kollár József Utcasor c. művét és Varga Béla egy alkotását, darabonként 2–2 millió forintért.²⁶

Még javában tart a kiállítás, amikor híre terjed, hogy Barcsay Jenőt meghívják Budapestre, és az Ernst múzeumban egy termet ajánlanak fel számára. E kiállításon a makói művészkolonia másik kiemelkedő tehetsége, Istokovits Kálmán is résztvesz.²⁷

A makói művésztelep első esztendeje szép sikerrel zárul. A polgármesternek elismerő köszönő levelet küld Glatz Oszkár, a Képzőművészeti Főiskola dékánja²⁸, sőt a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium is: „Őszinte örömmel és elismeréssel értesültem arról, hogy az ottani nyári művészeti tanfolyam mily számbavehető szép eredménnyel záródott, s hogy a város társadalma mily messzemenő erkölcsi és anyagi támogatásban részesítette az ifjú magyar művésznövendékeket. – Indítatva érzem magam arra, hogy Nagyságodnak – ki fáradszatólan buzgóságával és áldozatkészségével nagymértékben részes az elért örömteljes eredményben – legőszintébb elismerő köszönetemet nyilvánítam. Budapest 1925. november 26.”²⁹

A tél folyamán egy pesti lapnak Rudnay Gyula festőművész újból nyilatkozik Makóról. Dicséri és példaképnek állítja városunkat.³⁰

A makói művésztelep eredményes működése a szomszédos városokra is ösztönzően hat: 1926-ban már Szegeden és Hódmezővásárhelyen is működik hasonló nyári festőiskola.

Az 1926-os esztendő a pezsgő művészi élet éve Makón. Januárban Bendéné K. Fiderika állítja ki festményeit a Kereskedők Egyesületében.³¹ Másnap Rudnay Gyula Makóról szóló nyilatkozatát hozza a helyi sajtó.³² Májusban Endre Béla gyűjteményes kiállításában, Endre Béláné művészi hímezéseiben és kézimunkáiban valamint a Majolikagyár szép termékeiben gyönyörködhet a közönség.³³ Közben megérkeznek a makói hősök emléke pályaművei: Szentgyörgyi István és Kisfaludi Strobl Zsigmond egy-egy, Pásztor János két pályaművel pályázik.³⁴ Decemberben a megyeháza dísztermében Benczur, Lotz, Markó, Mednyánszky, Székely Bertalan, Éder Edvi Illés, Glatz, Vastagh stb. képei tekinthetők meg.³⁵ Karácsonyra Makóra szállítják az eredetileg Aradon a megyeháza előtt felállított, Zala György szobrász által készített, Erzsébet királynét ábrázoló mellszobrot.³⁶ Az egész évet végig kísérik a színvonalas rendezvények, de legmozgalmasabb mégis az a néhány nyári hónap, amíg Rudnay festő növendékei itt tartózkodnak.

²⁶ Makói Városi Levéltár Polgármesteri iratok 14960/1925, 1579/1929, 18001/1925.

²⁷ Barcsay Jenőt meghívták Budapestre MFrU 1925. szeptember 2. Barcsay Jenő és Istokovits Kálmán budapesti kiállítása. Marosvidék 1925. szeptember 15.

²⁸ Makói Városi Levéltár Polgármesteri Hivatal iratai 16197/1925, 1578/1929.

²⁹ Makói Városi Levéltár Polgármesteri Hivatal iratai 18001/1925, 1578/1929.

³⁰ Rudnay Gyula festőművész nyilatkozata Makóról. MFrU 1926. január 17.

³¹ Képkiallítás Makón. MFrU 1926. január 16.

³² MFrU 1926. január 17.

³³ Kép- és iparművészeti kiállítás a megyeházán. MFrU 1926. május 16. Endre Béla kiállítása. MFrU 1926. május 23. Endre Bélának kiállítása. MFrU 1926. május 26. Endre Béla kiállításának bezárása. MFrU 1926. május 30. Makói Városi Levéltár Polgármesteri Hivatal iratai 10614/1926, 1578/1929.

³⁴ Megérkeztek a makói hősök emléke pályaművei. MFrU 1926. május 21.

³⁵ Nagy képkiallítás a megyeháza dísztermében. MFrU 1926. november 26.

³⁶ Erzsébet királyné aradi szobrát Makóra hozták. MFrU 1926. december 25. A József Attila Múzeum tulajdonában.

Mivel ebben az évben a Rudnay tanítványokat Makón kívül Szegedre sőt Hódmezővásárhelyre is beosztják, városunkba ezúttal kisebb létszámú csoport kerül. A 13 hallgató között van két régi ismerősünk: Barcsay Jenő hetedéves és Kollár József ötödéves növendék. A főiskola igazgatósága ide irányítja még: Tóth Sándor ötöd, Wrecsics Lajos ötöd, Fuhrmann Mátyás másod-, Révész Pál negyed-, Gallé Tibor harmad-, Penkert József negyed- és Molnár Zoltán, Baris Dezső, Kiss János, Grabovieczky Leó elsőéves növendékeket. A művészcsoport vezetője Goldsand Frigyes tanársegéd.³⁷ A növendékeket ezúttal a polgári leányiskolában helyezik el, az étkeztetés ismét a megértő, műbarát társadalomra hárul.³⁸ Goldsand Frigyes kérelmére a városi tanács újból engedélyezi a marosi strandfürdő ingyenes használatát.³⁹

Espersit János két alkalommal is magukra kénytelen hagyni az ifjú festőművészeket. Július 20-a körül utazik Budapestre, és valószínűleg Rudnayékkal együtt indul hazafelé, de útközben Szegeden néhány napra megszakítja az utazását, és innen a következő szövegezésű üdvözlőlapot küldi:

A festőművésztelepnek

Makó

Polgári leányiskola

Kedves fiúk,

már itt vagyunk Szegeden. Szeretettel gondolunk magukra. Készüljenek a legrosszabbakra. Espersit.

üdv! üdv! üdv! Juhász Gyula

Rudnayné, Rudnay Gyula, Bartos, Vér Györgyné, Csóka, Tauszig Elly, Tardos Tauszig Ármin⁴⁰

Postabélyeg kelte: 1926. július 23.⁴¹

Amikor augusztusban Espersit egy hétnél hosszabb időre kénytelen Dömösre utazni, a nagy távolság ellenére is ő irányítja a főiskolásokat. A mindenre kiterjedő aprólékos gondoskodását mutatja a függelékben közölt, Goldsand Frigyesnek címzett levele. Dömösről egy üdvözlő lapot is küld:

Festőművésztelep

Makó

Csanád vm.

Polgári leányiskola

Itt is sok szeretettel gondol magukra és vágyakozik közükbe vissza Espersit

Dolgozzanak sokat és szépet. Kiváncsi vagyok rá.⁴²

A posta keltezés olvashatatlan.

A szegedi és a hódmezővásárhelyi kiállítással egyidőben 1926. augusztus 29-én nyílik meg a helybeli művésznövendékek képkiallítása a polgári leányiskolában. Megnyitó beszédet dr. Bánffy József vármegyei főügyész mond. Katalógust és meghívót erről a kiállításról sem jelentetnek meg. Az egyik közlemény szerint közel száz⁴³, másik hír szerint több mint százötven festmény

³⁷ Megérkeztek a város festőművésznövendékei. Marosvidék 1926. július 4.

³⁸ Jönnek a művésznövendékek. MFrU 1926. június 22.

³⁹ Makói Városi Levéltár Polgármesteri Hivatal iratai 10630/1926, 1183/1931.

⁴⁰ Az aláírt nevek: Bartos Lipót könyvkereskedő, Vér Györgyné a művésznövendékeket támogató újságíró neje, Csóka István a szegedi művészkolónia tagja, Tardos Tauszig Ármin szegedi grafikusművész, Elly a leánya.

⁴¹ A József Attila Múzeum Adattára 80.

⁴² Uo.

⁴³ Vasárnap megnyílik a makói művésztelep kiállítása. MFrU 1926. augusztus 26.

ugyanannyi rézkarc, rajz, akvarell díszíti a falakat.⁴⁴ A kiállítás érdekessége, hogy néhány Szegedre vagy Vásárhelyre beosztott – de előző évben Makón tevékenykedő – növendék is szerepel a polgári iskolai tárlaton: Weisz Emilió, Varga Béla, Istókovits Kálmán. A Marosvidék megállapítása szerint a kiállítás művészi értéke messze felülmúlja a múlt évit.⁴⁵ A rendezés viszont nem mondható szerencsésnek, zsúfolt és széteső volt. (A képeket a lépcsőházban, a két öltözőben és a tornacsarnokban helyezték el.)

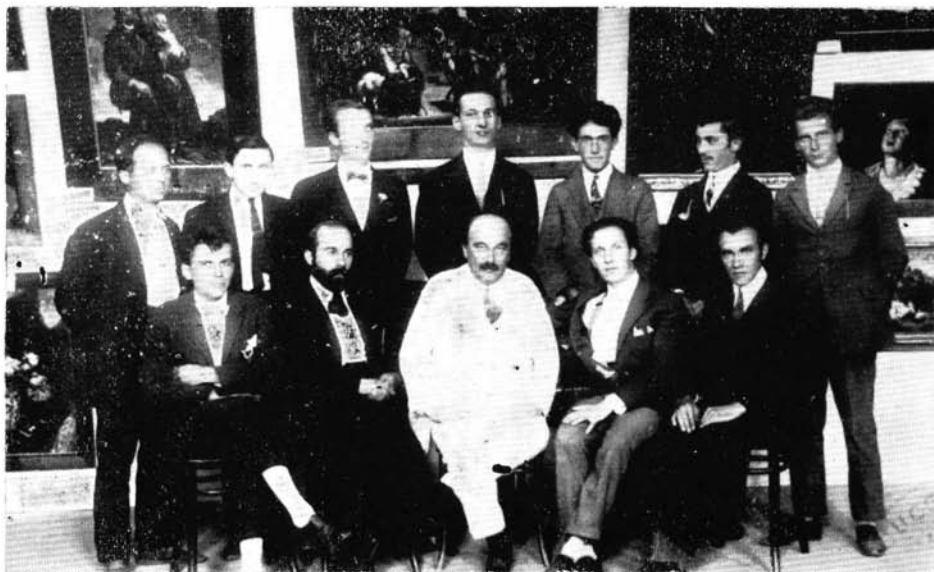

Abb. 3. ábra. A makói művésztelep tagjai 1926-ban

A kiállítási teremben, Weisz Emilió képei előtt készült csoportképet a múzeum adattárában őrizzük. Középen Espersit ül, közvetlen mellette Barcsay Jenő, Weisz Emilió és 9 főiskolás növendék. A fénykép hátlapján Espersit Caca írása és aláírások.

Makó 1926. IX. 5.

Néha-néha visszajönnek a tavaszi álmok . .

Caca

Epersit János, Dr. Fried, Graboviczky Leó, Weisz Emilió, Penkert József, Molnár Zoltán, Gallé Tibor, Kollár József, Barcsay Jenő, Goldsand Frigyes⁴⁶

A Marosvidék c. lap cikksorozatban mutatja be a kiállító művészeket. Goldsand Frigyesről megállapítja, nem tanítvány többé, hanem kiforrott, rutinos mester. Az ő ecsetje alatt született meg a tárlat legszebb képe, Lúdvár. Kiemelkedő alkotásai még: Kovács bácsi háza, Utcarészlet, Szomorú idő, Ci-

⁴⁴ Ma nyílik meg a helybeli művésznövendékek képkiallítása. Marosvidék 1926. augusztus 29.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ József Attila Múzeum Adattára 80.

gánybéc.⁴⁷ A múltévi nagy siker után Barcsay Jenő képei csalódást okoztak a kritikusan. Műveit hidegnek, élettelennek és merevnek tartja, de Őnarcképeivel osztatlan sikert arat, és tanújelét adja művészete nagyraihivatottságának.⁴⁸ Kollár József munkáira ismét az egyszerűség, csend és béke jellemző, irtózik a lármás jelenetekről. Őnarcképe mesteri munka, csendéletei a tárlat legszebb alkotásai közé tartoznak.⁴⁹ Weisz Emilió lelkét a nagy mesterek alkotásai, a nagyot akarás és a merész gondolatok hevítik. Arcképei egyéniek és karakte-

Abb. 4. ábra. Goldsand Frigyes: Cigánybéc

resek.⁵⁰ Wrecsics Lajos képei sokat ígérnek, bravúrosak és merészek.⁵¹ Gallé Tibor a legszínesebb az összes kiállítók között. Talán neki van a legnagyobb sikere. Rézkarcai is elsőrendű munkák.⁵² Az első éves Molnár Zoltán is tehetséges és nagyraihivatott művész, de kissé szertelen, csapongó.⁵³

A sikeresen induló kiállítás forgalma a megnyitás után megcsappant. Ennek okát a Marosvidék szerkesztősége a magas kép árakban látja. Az első napokban hét kép kelt el: két Kollár, egy Wrecsics, egy Goldsand és egy Molnár olajfestmény, továbbá Barcsaytól és Gallétól egy-egy rézkarc. Kollár József megbízást kap egy oltárkép festésére, amely a Návayak óföldéaki templomát fogja díszíteni.⁵⁴

⁴⁷ Nincs okunk féltetni a magyar művészetet. Beszámoló a makói művészotthon kiállításáról. Marosvidék 1926. augusztus 31.

⁴⁸ Uo.

⁴⁹ A makói művészkiállításról. Marosvidék 1926. szeptember 1.

⁵⁰ Uo.

⁵¹ A makói művészkiállításról. Marosvidék 1926. szeptember 2.

⁵² Uo.

⁵³ Kevesen látogatják a makói művészkiállítást. Marosvidék 1926. szeptember 3.

⁵⁴ Uo.

Az Espersit gyűjtemény⁵⁵ ekkoriban is értékes alkotásokkal bővül:
Istókovits: Őnarckép. Rézkarc. „Espersit Cacának a legnagyobb tisztelettel: Istókovits Kálmán.”

Barcsay: Tanulmányfej. Rézkarc. „Dr. Espersit Úrnak szeretettel.”

Abb 5. ábra. Weisz Emilió: Női arckép (Caca)

Weisz Emilió: Caca arcképe. Olajfestmény. „Cacának szeretettel: Weisz Emilió 1926”

Weisz Emilió: Espersit János arcképe. Olajfestmény. „Szeretettel Emiliótól 1925.”

Weisz Emilió: Virágcsendélet.

Gallé Tibor: Faluvége. Rézkarc. 1928 (?) „Dr. Espersit János Úrnak – igaz és hálás tiszteletem jeléül.”

Gallé Tibor: Városrészlet. Rézkarc. „Espersit dr. Úrnak hálás tisztelettel 1925” (?)⁵⁶

1927-ben tíz növendéke van a makói művésztelepnek. Van közöttük néhány régi ismerős: Choma József, Goldsand Frigyes, Molnár Zoltán, Varga Béla, Wrecsics Lajos; újak: Balázs Attila, Kafka Albert, Kertész József, Kiss

⁵⁵ Marosvidék 1928. december 25. számában a szerkesztő kérésére Espersit János felsorolja legértékesebb képeit. Ezek nagyrészt kénytelen volt elzalogosítani és 1944-ben elkallódtak.

⁵⁶ A felsorolt képek dr. Árva Józsefné Espersit Mária (Caca) birtokában vannak.

János és a telepvezetője Kuti Kupferstein Imre. Elhelyezésük újra a polgári leányiskolában történik, de étkeztetésüket nem házaknál oldják meg, hanem az iskolában központilag szervezik meg. Az étkezési költségek fedezésére Nikelszky polgármester társadalmi gyűjtést indít. Megkeresi a makói művészbáratokat, akik adományaikkal róják le adójukat a kultúra oltárán.⁵⁷ A marosi partfürdő ingyenes használatát a tanács ismételtlen biztosítja.⁵⁸

Zajtalanul és csendesen dolgoznak a főiskolás hallgatók, nyugalmukat csak Wrecsics Lajos eltűnése zavarta meg, ugyanis festőtéma keresése közben észrevétlenül átsétált a román határon.⁵⁹

Augusztus 21-én Rudnay Gyula is lejön Makóra, hogy korrigálja növendékeinek munkáit, és segítsen kiválasztani a kiállításra szánt képeket.⁶⁰ A több mint 100 olajfestményről és mintegy 150 vízfestményből illetve grafikából álló kiállítást augusztus 28-án Nikelszky Jenő polgármester nyitja meg a polgári leányiskolában. Az eddigiekkel összevetve ez a harmadik szünidei kiállítás a legnagyobb szorgalomról s a makói táj, a makói vidék lelkének legteljesebb megértéséről ad tanúbizonyosságot.⁶¹ A kritika kiemeli Kafka Albert eredetiségét, Choma József pompázó színeit, a tavaly óta sokat izmosodó Molnár Zoltán tájképeit stb.⁶²

A kiállítás iránti érdeklődés sajnos anyagiakban alig realizálódott. Megcsappant a vásárlás mind a magánosok, mind az egyesületek és tanácsok részéről. Így a művésznövendékek gazdag művészi tapasztalattal, de sovány eredménnyel hagyták el városunkat.⁶³

Ez a kiállítás volt a makói művésztelep utolsó nagyobb tevékenysége és ezzel megszakadt az a szép folyamat, amely 1925-ben még az állandóság igényével kezdődött. Négy évtizedes távlatból úgy látjuk, a közelgő gazdasági válság annyira előrevetette árnyékát, hogy az egyre nehezedő gazdasági helyzetben sem a műértő közönség, sem a város nem képes már a kiválasztottak megfelelő anyagi bázis biztosítására. Erre enged következtetni az is, hogy 1927-ben a művésznövendékek élelmezése után fedezetlenül fennmaradt 545 pengő adósság végleges kiegyenlítése is csak hosszú huza-vona után, egy esztendő elteltével, 1928 nyarán történik meg.⁶⁴

Az utolsó két évben a kiállítások alkalmával bizonyos érdektelenséggel is találkozunk: csökken a látogatók száma, kevés a vásárló. Az 1927-es kiállításra – a korabeli sajtó tanúsága szerint – Juhász Gyulát főleg azért hívják meg, hogy ezáltal is fokozzák a kiállítás iránti érdeklődést.⁶⁵ Ha mutatkoztak is negatív jelenségek, mégis elvitathatatlan jelentősége van városunk kulturális élete szemszögéből a Rudnay iskola makói tevékenységének.

Korábban „...művészetpártolásról, sőt művészeti kérdésekről alig lehetett beszélni is, mert az embert holdkőrosnak tartották, vagy legjobb esetben

⁵⁷ Tíz növendék jön az idén Makóra. MFrU 1927. június 26.

⁵⁸ Makói Városi Levéltár Polgármesteri Hivatal iratai 14445/1927, 1183/1931.

⁵⁹ Oláh területre tévedt egy makói művésznövendék. Marosvidék 1927. július 31.

⁶⁰ Vasárnap nyílik meg a makói képművészet kiállítása. Marosvidék 1927. augusztus 27.

⁶¹ Jól dolgoztak az idén a makói művésztelep tagjai. MFrU 1927. augusztus 28.

⁶² Látogatás a készülő képművészet kiállításon. Marosvidék 1927. augusztus 28. Megnyílt a makói festőművésznövendékek kiállítása. Marosvidék 1927. augusztus 30.

⁶³ Bezárult a makói képművészet kiállítása. Marosvidék 1927. szeptember 10.

⁶⁴ Makói Városi Levéltár Polgármesteri Hivatal iratai 8518/1928., 4437/1928.

⁶⁵ Juhász Gyula előadása Makón. MFrU 1927. szeptember 2. Juhász Gyula előadása. Makón. MFrU 1927. szeptember 3. Juhász Gyula előadása a makói képtárlaton. Marosvidék. 1927. szeptember 2.

mosolyogva háritották el: – minek az?⁶⁶ Különösen szembetűnő a változás, ha húsz év előtti állapotokhoz mérjük a fejlődést. 1907-ben Makóra költöző Espersit a következőkben jellemzi itteni első benyomásait: „Jól emlékszem, hogy mielőtt az első képkiallítást – Tornyai Jánosét – a megyeháza nagytermében megrendeztem, alig volt Makón lakás, ahol egy-egy eredeti festmény, vagy szignált rézkarc függött volna. Művészetről, képről, szoborról csak elvétve beszéltek, annál kevésbé vettek s íme alig telt el másfél évtized, nagyon sok helyen a művészi kép már lelki szükségletté vált, a középosztály lakásainak falát már sok helyütt díszíti elfogadható, művészi értékű kép, vagy a vitrinekben ott állanak iparművészi értékű porcelánok, régi üvegek, csipkék és egyéb dísz tárgyak. Sajnos ezt a lelki szükségletet a kisgazdatársadalom módosabb házaiban még ezideig nem sikerült beplántálni, de idővel, ha a kulturális szint emelkedik s ha a szellemi és művészi igényeket sikerül beléjük nevelni, e téren is jelentős javulás remélhető.”⁶⁷

A makói művésztelep mozgatója, szervezője, motorja mindössze néhány ember volt, de a makói közönség megértette ennek kulturális jelentőségét, és egy széles körű társadalmi összefogás eredményeképpen egy erős bázis jön létre, amelyre évről-évre lehet építeni. Az által, hogy a növedékeket két esztendőn át étkeztetés – sőt néhány esetben kvártélyozás – céljából egyes családokhoz beosztják, évente több száz makói lakos kerül közvetlen eleven kapcsolatba a művészeti élettel. Az embereknek véleményük lesz az egyes alkotásokról és művészekről, tetszésüket, vagy nem tetszésüket nyilvánítják, és rájönnek arra, hogy „... a lakás szépségét nemcsak a szolid szép bútor, hanem a kép és a szobor is nemcsak emeli, hanem a megszerzett műtárgy szépsége az emberben esztétikai érzéseket, meglátásokat ébreszt és hogy az élet teljességéhez, szépségéhez ez is szükséges.”⁶⁸

Érdemes foglalkozás és társadalmi hovatartozás szerint megnézni, kik voltak Makón azok, akik áldozatkészségükkel segítették fenntartani a makói művésztelepet. Dr. Adler Arthur ügyvéd, Adorján Ernő szállító, dr. Bánffy József főügyész, dr. Bán Zsigmond főügyész, Balogh István gyógyszerész, Bezdán József püspöki helynök, Bíró János szabó, Bíró Ferenc gazdálkodó, Breuer Zoltán gyógyszerész, Bucskó Gyula fényképész, Barta Lajos vendéglős, Bödő Gyula sertéskereskedő, Diósszilágyi János gazdálkodó, dr. Diósszilágyi Sámuel főorvos, dr. Dózsa Ferenc ügyvéd, dr. Dózsa Simon ügyvéd, dr. Demkó Pál kir. közjegyző, Dr. Dózsa Imre tkpénztári igazgató, dr. Daróczi Mátyás ügyvéd, Dán János szabó, Fóris László tanító, Földesi Ferenc tkpénztári igazgató, dr. Fehér Mór ügyvéd, Gorcsa Péter v. főjegyző, Gulácsy János gépraktáros, Gál Samu vezérigazgató, Gerzanics János birtokos, dr. Galamb Sándor ügyvéd, dr. Galambos Emil ügyvéd, Gellért gőzmalom, Grossz József fakereskedő, Götter Imre igazgató, Husztik Lajos földbirtokos, dr. Holler György ügyvéd, dr. Istók Barnabás megyei főorvos, Iritz Miksa szesznyakereskedő, Iritz Nándor terménykereskedő, dr. Joó Imre orvos, dr. Kiss Károly ügyvéd, Kucses Imre asztalos, Kucses Károly gépraktáros, Kiss Károly temetk. vállalkozó, Károlyi Mihály festékkereskedő, Király Lajos kereskedő, dr. Könyves-Kolonics József ügyvéd, Korona szálloda, Kovács Antal nyomdatulajdonos, Kesztner Zoltán villanytelepi igazgató, Körmendy Elemér igazgató, Lugosi Ferenc vendéglős, K. Nagy Károly gazdálkodó, Dr. Nagy Béla, kir. közjegyző, Návay

⁶⁶ MFrU naptára 1927. 84. lap.

⁶⁷ Espersit János művészetpártolás Makón. Marosvidék 1928. december 25.

⁶⁸ Espersit János művészetpártolás a vidéken. MFrU naptára 1927. 84.

Sándor földbirtokos, Nagy György István kereskedő, néh. Nádasy József színigazgató, néh. Pollák József fakereskedő, özv. Pollák Józsefné fakereskedő, dr. Paku Imre v. főorvos, Papp József építővállalkozó, Pongrácz Sándor kereskedő, dr. Rottenstein Antal orvos, Rotter Gyula kereskedő, Szirbik Sándor ref. lelkész, dr. Toma László gör. kath. esperes, Ila Tóth Juliska, dr. Tamásy András ügyvéd, Tóth Ferenc mészáros, Tompa László igazgató, dr. Uray Vilmos igazgató-főorvos, Vertán Endre m. főjegyző.⁶⁹

Sokan azt tartották, városunkban csak a hagyományos meg az istrágnak van keletje és hogy Makó messzebb van a művészetektől, mint Jeruzsálemtől.⁷⁰ Hogy ez nem így van, erre éppen a makói művésztelep három éves működése cáfol rá.⁷¹

Tóth Ferenc

Melléklet

Goldsand Frigyes úrnak
képzőműv. főiskolai tanársegéd
Makó
Polgári leányiskola. Nyári művésztelep
Csanád vm.

Kedves Goldsand,

köszönöm az értesítést. Ennek folytán az egész helyzet megváltozik. Pedig én már minden tekintetben intézkedtem. Baris Dezső megmondhatta volna, hogy nem akar visszajönni, akkor Varga Béla maradhatott volna minden baj nélkül. Kár volt kiüldözni. Graboviczki León is még elseje előtt közölhette volna, hogy szándékozik hazautazni, mert akkor nem osztottam volna be magán helyre, mert így azok a napok, miket nem étkezett ott, elvesztek a telep szempontjából, ami anyagi kár is, mert még tavalyról is van adósságunk.

Barcsay Jenő aug. 21-től 31-ig dr. Bánffy József főügyészéknél étkezik. Sajnálom, ezen nem változtathatok. Ők kérték, mást oda nem tehetek. Sajnálom, hogy minden egyéni kívánságot nem elégíthettek ki, de én is véges ember vagyok, s én is sok mindent szeretnék, amit nem tehetek és nem kaphatok. Miután Baris Dezső nem jött vissza, tehát az *Iritz Nándor* féle hely nem vétetett igénybe, ennél fogva augusztus 16—31-ig *Wrecsics Lajos* fog ott kosztolni. 15-én elmegy ezt bejelenteni, egyébként ma én is megírom oda. S miután én már a Koronába írtam, hogy *Wrecsics* aug. 16-tól kezdve ott étkezik, ezt mondják le. Majd talán Molnár Zoltán, aki ott étkezik, ezt elintézi.

Mindenki pontosan jegyezze fel, hogy vendéglőben hány napot eszik, nehogy többet fizessünk. *Graboviczky* Leónnak, ha visszajön, meg van a beosztása. Kár azokért a napokért, amit nem evett végig. Ha tudtam volna, mást osztottam volna oda be. Így megtakarítottunk volna a vendéglői kosztért egy csomó pénzt, amit a még teendő — kiállítás stb. — kiadásokra fordíthattunk volna. Tóth Sándor hagyjon a kiállításra képeket. Maga és *Barcsay Jenő* válasszák ki.

A Tauszig féle mulatság ügyében neki írok ezzel a levéllel egyidejűleg. Nem tartom célravezetőnek. Nincs semmi értelme és nem lesz eredménye. A művészetből nem kell tombolat csinálni. Nekem legalább ez a felfogásom.

Csak dolgozzanak szorgalmasan, a jövőhét végén 20—21-én már hazaindulok.

Mindenkit szeretettel köszönt és üdvözlő

Dömös, 926. VIII. 13.

Esperisit

⁶⁹ I. im. 86.

⁷⁰ MFrU 1925. július 16.

⁷¹ Bibliográfiai és levéltári adatokra vonatkozóan l. Dr. Péter László: Bibliográfiai adatok a makói művészeti élet 1925—27 közötti történetére, különös tekintettel a Rudnay-iskola szereplésére. A makói Múzeumi Baráti Kör Értesítője 1965. 2. sz. 30—34.; Nagy Sándor: Levéltári adatok Makó képzőművészeti életéről. A makói Múzeumi Baráti Kör Értesítője 1965. 2. sz. 34—36.

DIE KÜNSTLERKOLONIE VON RUDNAY IN MAKÓ

Der Kunstmaler Gyula Rudnay als Professor zugleich an der Akademie für bildende Künste zu Budapest hat eine Gruppe seiner Schüler in Jahren 1925—27 für Sommerlehrgang in Makó untergebracht. Die Künstlerkolonie wurde von dem bürgerlich-radikalsgesinnten Advokaten dr. János Espersit organisiert, der die Literatur und Künste immer begönnet hat. Die Künstlerkolonie bestand aus 10—16 Mitgliedern; einige von ihnen wurden auch über den heimischen Grenzen als Kunstmaler bekannt wie Jenő Barcsay, Emilio Weisz (Emil Vész), Kálmán Istokovits usw. Die Malerschüler wurden in Schulen beherbergt und ihre Verpflegung nahmen etwa 70—80 Privatfamilien auf sich. Der beauftragte Leiter der Kolonie war ein von Gyula Rudnay designierter Assistent. Der Professor selbst hat seine Schüler in jedem Jahr besucht, ihre Arbeit kontrolliert. Am Ende des Sommerlehrganges wurden die Gemälde der Rudnay-Schüler bei Kaufmöglichkeit ausgestellt.

Ferenc Tóth